ДЕПАРТАМЕНТ ОБРАЗОВАНИЯ МЭРИИ Г. ГРОЗНОГО
МУНИЦИПАЛЬНОЕ БЮДЖЕТНОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ
«СРЕДНЯЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА № 48» Г. ГРОЗНОГО

Принята
на заседании
педагогического совета
Протокол № 1
от «28» 08 2026г.

Утверждена
Директор МБОУ
«СОШ № 48» г. Грозного
_____ И.М. Муталипов
Приказ №580-11 от
«17» 08 2026г.

Дополнительная общеобразовательная общеразвивающая программа

«Синмехаллаш»

Направленность программы: художественная

Уровень программы: стартовый

Возраст обучающихся: 13-15 лет

Срок реализации программы: 1 год

Автор-составитель:
Магомадова Реиса Рамзановна
педагог дополнительного образования

г. Грозный, 2026

Программа прошла внутреннюю экспертизу и рекомендована к реализации в МБОУ «СОШ № 48» г. Грозного.
Экспертное заключение (рецензия) № 2 от « 28 » 08 2026 г.

Эксперт Цукаева Зарема Шудиновна, заместитель директора по ВР

Пояснительная записка

Кружковая работа – одна из наиболее эффективных форм внеклассной работы по чеченскому языку. В отличие от программы классных занятий программа кружка строится на основе интереса учащихся к предмету. Работа в кружке, расширяя и углубляя сведения, полученные учениками на уроках, заинтересовывает школьников не только сообщением каких – либо новых сведений, но и тем, что уже известные положения предстают перед ними в совершенно новом аспекте, создают новые ассоциации, устанавливают интересные аналогии, дают почувствовать, что языковой мир очень интересен, увлекателен, разнообразен.

Кружок по занимательной грамматике предполагает опору на знания, приобретенные детьми на уроках чеченского языка. На занятиях кружка в интересной, увлекательной форме рассматриваются вопросы, связанные с грамматикой. Однако занимательность нельзя отождествлять с развлекательностью: занимательный – это значит «интересный, связанный с процессом познания нового». Материал подобран таким образом, что каждое занятие призвано обогащать детей новыми знаниями. Часы занятий кружка – это часы увлекательного и напряженного умственного труда, обогащающие учащихся интересными и разнообразными знаниями по языку и литературе.

Развитие познавательных интересов школьников – одна из важнейших задач школы. Наиболее привлекательными для школьников любой возрастной категории являются задания с игровыми элементами, поэтому основу занятий кружка составляют игры, турниры, решение и составление кроссвордов и ребусов, путешествия, грамматические сказки, викторины, а также практикумы с элементами поиска, исследования и анализа языковых единиц.

Как всякая игра, решение кроссвордов, ребусов и т. п. требует смекалки, сообразительности, находчивости. Отгадывание различных занимательных загадок способствует формированию внимания и усидчивости, выдержки и терпения, готовности к волевым усилиям, настойчивости, повышению работоспособности. В то же время у детей расширяется кругозор, они приобретают сведения из различных областей знаний, обогащается их словарный запас.

Основная **цель** - пробудить интерес к чеченскому языку, к его речевым явлениям, желание познать богатства языка.

Программа кружка «Синмехаллаш» ставит следующие **задачи:**

- выявление и поддержка одарённых учащихся;
- развитие индивидуальных способностей учащихся;
- расширение и углубление программного материала;
- воспитание любви к великому чеченскому языку;
- пробуждение потребности у учащихся к самостоятельной работе над познанием родного языка и над своей речью;
- совершенствование общего языкового развития школьников.

Организация деятельности школьников на занятиях основывается на следующих **принципах:**

- занимательность;
- научность;
- сознательность и активность;
- наглядность;
- доступность;
- связь теории с практикой;
- индивидуальный подход к учащимся.

Программа данного курса программа удовлетворяет познавательные потребности учащихся в вопросах, связанных с историей развития языка и общества, позволяет показать учащимся, как увлекателен, разнообразен, неисчерпаем мир слова, мир русской грамоты.

Это имеет большое значение для формирования подлинных познавательных интересов как основы учебной деятельности. В процессе изучения грамматики школьники могут увидеть “волшебство знакомых слов”; понять, что обычные слова достойны изучения и внимания. Воспитание интереса к кружку « Синмехаллаш »должно пробуждать у учащихся стремление расширять свои знания по чеченскому языку, совершенствовать свою речь.

Знание чеченского языка создает условия для успешного усвоения учебных предметов. Без хорошего владения словом невозможна никакая познавательная деятельность. Поэтому особое внимание на занятиях кружка следует обращать на задания, направленные на развитие устной и письменной речи учащихся, на воспитание у них чувства языка на примерах текстов художественных произведений.

Воспитательные возможности чеченского языка как учебного предмета будут реализованы в большей мере, если усилить работу по воспитанию у школьников этических норм речевого поведения. Для этого на занятиях необходимо использовать ролевые игры. Работу по воспитанию правильного речевого поведения целесообразно проводить на всех занятиях. Кроме того, кружок **« Синмехаллаш »**позволяет работать не только над основными разделами чеченского языка, но и над развитием правильной речи.

Содержание программы и используемые методы кружка « Синмехаллаш » содействуют приобретению и закреплению школьниками прочных знаний и навыков, полученных на уроках чеченского языка и литературы , обеспечивают единство развития, воспитания и обучения. Все это открывает для детей прекрасный мир слова, учит их любить и чувствовать родной язык.

Для успешного проведения занятий используются разнообразные формы работы:

- игры на языковом материале;
- вопросы занимательной грамматики;
- инсценировки языковых ситуаций;
- краткие увлекательные рассказы о жизни языка;
- практическая работа с различными рода словарями;
- работа с тестами художественных произведений.

Виды деятельности:

теоретические:
- лекция с элементами беседы;
- составление кроссвордов и ребусов;
- путешествие;
- грамматические сказки;
- викторина;
- выступление, рассказ;

практические:
- игра, турнир;
- выполнение тестов;
- работа над словом, работа с книгой, словарем;
- составление диалогов, лингвистических сказок;
- редактирование предложений, написание сочинений-миниатюр;
- выборка материала из художественной литературы, его анализ;
- подготовка сообщений;
- практикумы с элементами поиска, исследования и анализа языковых единиц.

Ожидаемые результаты:

- возросший интерес к предмету;

- повышение успеваемости по чеченскому языку;
- умение грамотно оценивать языковые ситуации.

Использованная литература:

1.Джамалханов З.Д., Вагвпова Т.М., Эсхаджиев Я.У. «Нохчийн мотт-8-9 класс» Грозный ФГУП «ИПК «Грозненский рабочий», 2013 шо
2. Джамалханов З.Д., Мачигов М.Ю. «Нохчийн мотт» педучилищан 1-2-чуй курсийн студенташна учебник. Грозный, Нохч-Г1алг1айн книжни издательство, 1985 шо.
3. Джамалханов З.Д. «7-чу классехь нохчийн меттан синтаксис хьехар» Грозный, Нохч-Г1алг1айн книжни издательство, 1982 шо.
4. Эсхаджиев Я.У. «4-8-чуй классашкахь нохчийн мотт хьехаран методика» Грозный, Нохч-Г1алг1айн книжни издательство, 1987 шо.
5. Эдилов С.Э. «Самукъане грамматика» 5-11 классашна. Соьлжа-Г1ала 2012 шо.
6. Эдилов С.Э. « Нохчийн меттан синтаксисан практикум». Соьлжа-Г1ала Издательство «Альфа-Пресс», 2011 шо.
7. Исмаилов А. «Дош» Соьлжа-г1ала, 2005 шо.
8. Ирсаханов И. «Х1инцалера нохчийн мотт» Нохч-Г1алг1айн книжни издательство, 1965 шо.

Кхеторан кехат

Дешархойн индивидуальни хьашташ кхочушдархьама йукъардешаран коьртачу дешаран программо д1абахьа лерина классал арахьара болх.

Классал арахьара болх, урокашна йукъахь дешархоша деш долу гIуллакхаш санна, коьрта дешаран программа карайерзорехь кхиамаш бахарна тIехьажийна бу, амма уггар хьалха иза дешаран а, личностни а, метапредметни а жамIаш кхочушдар ду. Иштта цуо къастадо классал арахьарчу белхан башхаллаш, цу йукъахь дешархочунна лела а, синхаамаш бан а, сацамаш тIеэца а Iама деза. Классал арахьарчу гIуллакхо аьтто бобераш системан талламан а, проектан а белхашна йукъаозо, предметни материалан боккха барам дIа а лоцуш, уггар хьалха дешархойн личностни жамIаш кхолладаларна тIе тидам бахийтина – кхоллараллин ша-шена кхиаран хьал кхоллар.

Дешархойн коьрта компетенцеш кхиорна лерина йу «Литературин исбаьхьа дуьне» цIе йолу классал арахьара болх баран программа. Цо чулоцу хIара проблемаш: берийн личностни аматаш гучудоху, хIора дешархочун индивидуальни амалш гучуйоху, IаморантIегIалакхадоккху, эстетически чIагIдо, Iамошйолчу предмете шовкъ алсамйаккха гIо до, хIора беран кхоллараллина реза хиларе кхача аьтто бо, церан кхиамца социализаци а йо.

«СИНМЕХАЛЛАШ» КРУЖОКАН ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА

«Литературин исбаьхьа дуьне» курсан белхан программа хIоттийна Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартан коьртачу йукъарчу дешаран программи буха тIехь, иза лерина йу дешаран 68 сахьтана

Программин актуалалла: дешан исбаьхьалла санна литература дешархошна йовзийтаран, берийн барта кхолларалле а, исбаьхьаллин произведенешка йолу шовкъ самайаккхаран белхан коьрта дакъа ду курс; текстах кхетаран приемаш кхоллар, дешархойн йукъара меттан культура лакхайаккхар.

Курсан (кружокан) Іалашо:

• кхетош-кхиоран: текстаца болх бан хаарш кхиор;

• кхиоран: исбаьхьаллин а, кхоллараллин а, кхетаман а хьуьнарш кхиор, исбаьхьаллин говзарш йоьшуш синхаамийн жоьпалла кхиор; массо а тайпана къамелан жигараллала кхайаккхар, иэсехь латтор, тидам бар, кхоллараллин йуьхьар лацар; дешархойн мотт кхиоран тІегІа лакхадаккхар;

• кхетош-кхиоран: дешан искусствога эстетически хьежам кхоллар, йешаре а, книге а шовкъ кхоллар; ша-шех тешар, цхьаннех воззуш цахилар, х1ума довза лаар кхиор.

Программо гІо дийр ду дешаран хенал арахьа йешаран гІуллакхаш вовшахтохарехь а, бераш синкхетамехь кхиорехь а, йукъара хьекъал кхиорехь а, дешархойн кхоллараллин хьуьнарш къасторехь а, коммуникативни сфера кхиорехь а. Йешаран белхан культура кхоллайалар хир ду маьІнин йешаран говзалла карайерзорца а, кхиорца а, текст цуьнан жанрови спецификица кхеторца а.

Классал арахьарчу дешаран хІара белхан программа МБОУ «СОШ№48 "йуккъера ишкол» программица 9-чу классашкахь «Литературин исбаьхьа дуьне» Іамо лерина ду 68 сахьт. Программа кхочушйийр йу 9 классашкахь 68сохьтехь.

«Литературин исбаьхьа дуьне» программа 9-чу классан коьртачу литературин курсан тІетохар ду. Йеша произведенеш къасторо таро лур йу дешан меттан башхаллаш кІорггера талла, дешархойн кхетаман шовкъ а, кхоллараллин фантази а кхиорна гІо деш.

Дешархойн личность массо а агІор кхиорехь, йукъараллин культурин тІаьхье карайерзорехь, лаккхара оьздангаллин идеалаш а, эстетически хьашташ а долуш синмехаллаш алсамйолуш личность кхолларехь доккхадакъалоцу литературо. Курсийн программо цхьаболчу авторийн произведенеш кІорггера Іамор, историн, иллиалархойн, суртдиллархойн хаттарш дІа а лоцуш, цуьнца цхьаьна нохчийн къоман ламасташка, шен халкъан историга, культуре безам а, лерам а кхиорна гІо до.

Программо шена чулоцу литературан урокашкахь карадерзийна хаарш шордар. Классехь драматизаци йан а, анализ йан а произведенеш харжар ларамаза дац. Царах цхьайерш школин программи тІера схьаэцна йу. Амма керла произведенеш а йу литературин урокашкахь Іамош йоцуш, цхьана билггалчу йаздархочун йа поэтан кхоллараллех кІорггера а, шера а кхетаран Іалашонца йукъайалийна, берашна авторан йерриге а позицех кхоллараллин кхетам балар Іалашонца. Цу гІуллакхо аьтто бо дешархойн авторан дешан чулацаме кІорггера чугІерта, литературин тамашийна, самукъане дуьне довза.

Программин Іалашонаш:

• Исбаьхьаллин произведенеш йовзийтарца а, текстан исбаьхьаллин кепан башхаллашца а, дешархойн кхоллараллин хьуьнарш кхиорца а йешаран компетенци кхоллар;

• Массо а предметехь кхиамаш бахарехь гІо дешйолу йешаран компетенцин бух кхоллар а, кхиор а.

ТІедахкарш:

• ша-шена йешар вовшахтохарца беран амал кхиоран хьелаш кхоллар а, йешаре безам кхоллар а;

• хааршна а, кхолларалина а дог-ойла кхиор;

• дешархошна массо а адамийн механаш йовзийтар;

• школера дешархошна йешар вовшахтохар, церан йешаран диапазон шорйар;

• йеша йезаш хилар а, йоза-дешар хууш, похIма долу йешархо кхиоран механалла а кхиор;

• йешаран дикалла лакхайаккхар, цу йукъахь исбаьхьаллин говзаран текст кIорггера чу валар;

• исбаьхьаллин литература йешаре синкхетамца шовкъ кхиор.

Классал арахьара дешаран программа кхочушйаран принципаш:

• дешархочун личностни амалш кхиоран а, кхиоран а хаддаза хилар, дешаран а, кхетош-кхиоран а процесс йуьззина а, нийса а хиларан механизм санна;

• хьехархошца цхьатерра дешархо шен дешаран предмет санна къобалвар;

• Iаморан а, дешаран а, дахаран а зIенан принцип;

• практически (кхолларалин, проектированин, талламан) гIуллакх дарехь дешархойн коммуникативни жигаралин принцип;

• дешархойн хенан билгалонаш тидаме эцаран принцип;

• коллективни а, тобанан а, индивидуальни а белхан кепаш цхьаьнатохаран принцип.

Классал арахьара дешаран курс караерзоран планан жамIаш.

И курс Iаморан жамIехь дешархочунна Iемар ду:

• книгаца болх бар;

• исбаьхьаллин произведени литературин тайпанех а, жанрех а цхьанна йукъайогIуш йу йа йац къастор;

• стихотворни текстан анализ йан;

• авторан позици къастор;

• ша йешначуьнга болу хьежамаш гайтар;

• литературни аларан норманаш ларъеш, дагахь Iамийнарг а йукъа а лоцуш, говзарш (йадакъош) алссам йеша;

• тайп-тайпана йухадийцар карадерзор;

• Iамийначу произведеница доьзна барта а, йозанан а аларш хIиттор;

• йешначу произведенех лаьцна диалогехь дакъа лаца.

• дискуссеш дIайахьа а, цу тIехь дакъалаца а хаарш а, хьуьнарш а хилар;

• дошаман йаздаршца болх бар.

Дешархочун таро хир йу Iамо:

• классически а, кху заманан а махкахь а, арахьарчу а литературин дика произведенеш йевзаш хиларна тIе а тевжаш, литературин дуьненахь лелар;

• шен лаамца а, кхетаман хьашташца а шен индивидуальни йешаран диапазон къастор;

• ша йешначу книгих лаьцна къамел дIадахьар а, шен ойла йовзийтар а.

Курс Іаморан метапредметни жамІаш ду универсалан дешаран гІуллакхаш (УДГ1) кхоллар.

Регулятивни УУД:

• хьехархочун гІоьнца урокехь бечу гІуллакхан Іалашо къастор а, формулировка хІоттор а;

• гІуллакхийн рогІалла алар;

• книгин иллюстрацица болх барна тІе а тевжаш, шен дог-ойла (верси) йовзийта Іамор;

• хьехархочо хІоттийначу планаца болх бан Іамор.

• дешаран гІуллакхийн алгоритмах пайда а оьцуш, книгица болх бан хаар;

• керлачу говзарца ша-шена болх бан хаар;

• шиммо а, тобанашкахь а болх бан а, проектан белхашкахь, литературни ловзаршкахь дакъа лаца а хаар;

• йерриге а балха тІехь хьайн дакъа къасто а, шен жамІийн мах хадо а хаар.

Продуктивни маьІнин йешаран технологино гІуллакх до регулятивни УУД-ш кхолларан гІирс санна.

Познавательни УУД:

• книги тІехь лелар (шалхачу агІон тІехь, чулацаман таблицехь, легендехь);

• текстехь а, иллюстрацешкахь а хаттаршна жоьпаш каро;

• классан а, хьехархочун а цхьаьна бинчубелхан жамІаш дан;

• хаам цхьана кепера кхечу кепе хийца: кегий тексташ детальца йу хадийца.

Коммуникацин УУД:

• барта а, йозанан кепехь а (предложенин йа жимачу текстан тІегІанехь) шен ойла йовзийтар;

• нӀаха дечу къамеле ладогІа а, цунах кхета а хаар;

• текст алссам йеша а, йуха схьайийца а;

• дешархошца хьехархочуьнца цхьаьна леларан а, тІекаре хиларан а бакъонех лаьцна дагадовлар а, уьш лардар а;

• шишша, тобанашца болх бан Іамор;

• книгин сюжетах лаьцна дечу къамелехь дакъалаца, шена хетарг ала, шен хьажам къовса;

• оьздангаллин агІор турпалхойн леларан мах хадо, шен этикин позици кхолла;

• книгин дизайнах а, дІахІоттамах а лаьцна шена хетарг ала.

Курс Іаморан маьІне жамІаш ду хІара говзаллаш кхиор:

	Дакъа 1. Довзийтар. Дешархо хиларан искусство (12 сахьт).
1.1	Занятеш вовшахтохаран кепах лаьцна къамел, ша-шена йешарна мотиваци йар. Книгаш лелоран бакъонаш а, йешарехь гигиенин лехамаш а карлабахар. Йешначу книгех лаьцна къамел. Йешархочун лаамаш къастор. 5-8 классийн Іамийначу говзарех лаьцна викторина. Адамийн дахарехь экспрессивни (исбаьхьаллин) йешаран маьІна. «Къамелан гІирсаш», «къамелан техника», «къамелан логика» боху кхетамаш. Нохчийн халкъан барта кхолларалла а, цуьнан жанраш а. Иллеш дешар, довзийтар
Дерриг:2	
	Дакъа 2. Нохчийн поэташ, йаздархой, церан говзарш (26 сахьт)
2.1.	Дикци. Кхетамбалар. Йешарехь, йухайийцарехь литературин бакъанаш ларйар Турпалаллин иллеш. «Теркаца хьала-охьа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илли» Туьйранаш, шира дийцарш, аларш. Кицанаш, хІетал-металш. Назма/Динан поэзин жанр (жанрашка хьажар)
2.2.	Сулаев М. «ГІовтта», «Малх тоьлур бу» стихотворенеш «Цавевза доттагІ»; «Органан йистехь» (стихотворени). Нохчийн къоман Іадаташ: некъан а, шовданан а Іаламе йукъаметтиг а, доладар а. Са ца лоьху гІуллакхаш. Оьздангаллин декхар. Шайхиев І. «Дарцан буса» (стихотворени). ДоттагІаллин, вовшийн гІо даран, зеран, тешаман тема. Фольклоран тІеІаткъам.
2.3.	Хамидов І. «ДІа – коч, схьа – коч» / (дийцар). Нохчийн литературехь забарш . Адаман син сакхталлаш Іора дахаран говзалла.
2.4.	Яшуркаев С. «МаьркІаж-бодан тІехь кІайн хьоькх» / (дацдина). Спецпереселенцийн луьра а, сингаттаме а денош. Къоначу йоьІан аматехь Даймехкан васт гайтаран маьІна. Халачу хьелашкахь коьртачу турпалхочун амал дІахІоттар. Турпалхочун а, Даймехкан а кхолламийн уьйр.
2.5.	С. Бадуев. «Бешто» (повесть) Повестан коьрта турпалхой. Литературин теори: повестан жанр
2.6.	Бисултанов А. «ДегІаста»; «Халкъан илланчина» (стихотворени). Даймохк хестор. Машар, доьналла, майралла хастор. Халкъан илли, халкъан иллиалархо, къонах – халкъан дахарехь церан маьІна.
2.7.	М. Ахмадов «Лаьтта тІехь лаьмнаш а хІиттош» (повесть). Ахмадов Мусан говзарийн коьрта проблемаш, теманаш, турпалхой. Ахмадов Мусан кхолларалле хьажар: дайн Іадаташна а, вайзаманан лехамашна а йукъара Іоттабаккхам, чолхечу дахаран галморзахаллаш, адаман йукъара эхь-бехк дІадалар, Іадаташ ларцадар, къоман Іадаташка лерамца хилар – къоман бохам бу, йаздархочункхайкхам: оьздангаллехцадухуш, дахаранхалонехчекхдовлар.
2.8.	Гадаев М. . «Даймехкан лоьмашка», «ДоттагІашка» стихотворенеш.«Рег1ара поп». Эдилов Х. «Сий делахь. Латта».
2.9.	Хасбулатов Я. «Дош» /; «Стаг хила ваьллехь хьо ара». Дешан ницкъах а, маьІнех а оьздангаллин категорех санна.

	Дерриге:22
Дакъа 3. Бицбан йиш йоцу хиламаш (16 сахьт)	
3.1.	Дадин –Йурт 1819 шеран гуьйре Дадин Айбика а, 1819-чу шарахь шайн дай баьхна юрт Дади-Юрт йагийначул тIаьхьа, йийсаре ца баха Терек хи чу лилхина 46 йоIах а лаьцна дийцар .Церан харжам - мостагIчунна хьалха цадовлар, шаьш сийсаз цадайтар - дуьхьалонан а, синан доккхаллин а билгало.
3.2.	Петр Захаров. 1819-чу шарахь инарлийн Ермоловн а, Сысоевн а эскарша, тIелатар дина йагийначу йуьртахь шен йеллачу ненан марахь карийна оьрсаша д1а вигна кхиийна суртдиллархо.
3.3.	Ненан сийдеш дуьнена йукъара дезде - Ненан де. Оцу дийнахь наной декъалбаран Iадат. Зудчух дог лозуш хиларан ламасташна гIортор йар, доьзалан бух чIагIбар, коьртачу стеган – ненан дахарехь мехала хилар къаьсттина билгалдаккхар.
3.4.	Шайн белхан декхарш кхочушдеш д1акхелхина журналисташ Б. Ахмадов, С.Нуриев, Р.Цебиев, Ш.Кагиров и д1.кх.
3.5.	Дагаев Валид Шитаевич. Иллин турпалхочун Даймахках, ламастех, сийх, доьналлех йолу ойланаш. Лирически турпалхочун догдикалла, адаман Iеса ойланаш цIанйан лаам хилар.
3.6.	Нохчийн халкъ махках даккхар. Чолхечу дахаран галморзахаллаш; нохчийн къам оьздангаллех ца духуш, дахаран халонех чекхдалар.
3.7.	Вай заманан йаздархой, поэташ, композиторш Цуруев Шарип, Дагалаева Малик, Касумов Мохьмад, Шарипов Казбек, Кусаев 1адиз, .
3.8.	А-Хь.Кадыров Нохчийн Республикин **хьалхара Президент**, **Россин Турпалхо.** Къоман маршо мехала йу массо хIуманел. Къоман маршонехьа къийсам латтийначу турпалхочун васт.
3.9.	«Нохчийн мотт, нохчийн мохк. Поэзехь граждански мукъамаш. Халкъана а, Даймахкана а хьалха долу декхар.
3.10	Дерзор.
	Дерриге: .....
	Программица сахьтийн барам ..... сахьт

• хьехархочо а, дешархоша а кхочуш йина исбаьхьаллин текст (дийцар, стихотворени) лергаца тIеэцар;

• йешначун чулацамах лаьцна хьехархочун хаттаршна жоьпаш дала;

• текст йуьззина а, къастош а йуха схьайийца;

• суьрта тIехь барта дийцар хIоттор;

• йешначу говзарийн авторца а, цIарца а, турпалхошца а вовшашца уьйр йар;

• исбаьхьаллин произведенин анализ йан;

• тайп-тайпанчу жанрийн а, авторийн а произведенеш вовшашца йустар;

• турпалхойх лаьцна дийца;

• системан кепехь йешаран хьашт кхоллар;

• тайп-тайпанчу йешаран кепех пайдаэца (йукъаялоран, Іаморан, талларан, лехаман);

• шена товш йолу литература ша-шех къасто хаар.

Личностни жамІаш:

• литература нохчийн халкъан коьртачу культурин мехаллех цхьаъ хиларх кхетар;

• стеган хьекъалан а, кхолларалли а хьуьнарш, оьздангаллин аматаш кхиорехь исбаьхьаллин литературо дІалоцучу сацамбаран гІуллакхах кхетар;

• книгин эстетически мехалла кхетор; ненан меттан ларам, цунах дозалла дар;

• литература къоман культуран феномен санна ларйан йезаш хилар;

• къамелан ша-шена лаам хилар;

• шен къамелан терго йарна тІе а тевжаш, ша-шена мах хадо хаар.

• адамийн амалийн а, дахаран хьолан а йукъара тІеэцначу норманийн а, мехаллин а агІор мах хадо; билггалчу гІуллакхийн дика йа вон мах хадор;

• шен синхаамаш гайта хаар; кхечу адамийн синхаамех кхетар, синтемхилар, синтемхилар (авторца, турпалхошца);

• дешначуьнга шен дог-ойла гайтар, барта а, йозанан кепехь а.

Классал арахьарчу дешаран белхан программа кхочушйарехь коьрта жамІ хила деза дешархочун кхолларалли ша-шена хьалха дІахІоттаран хьал кхоллар. ХІокху курсана тесташ а, материалаш а ца оьшу.

Классал арахьара дешаран курсан чулацам

Нохчийн литература

8-9 класс

Классал арахьара дешаран курсан тематически план

Нохчийн литература

№	Чулацам	Сахьт	Хан	
			Хьесап.	Билг г
1-ра четверть – 16 сахьт				
Дакъа 1. Довзийтар. Дешархо хиларан искусство (16 сахьт).				

1	Довзийтар. Дешархо хиларан искусство.	1		
2	Дикци. Кхетамбалар	1		
3	Текстаца болх .Йешарехь, йухайийцарехь литературни бакъанаш ларйар	1		
4	5-8-чу классийн Іамийначу произведенешна тІехь викторина.	1		
5	Орфографически норманаш ларйеш текст йешийтар	1		
6	Текст нийса йеша 1амор (дашехь нийса тохар)	1		
7	Логически, психологически соцунг1а (пауза)	1		
8	Тембр (аз-долор). Къамелан ритм, темп. Текст т1ехь болх.	1		
9	Логически, Ч1аг1деллачу дешнийн цхьаьнакхетаран тохар (Фразеологизм)	1		
10	Текстан чулацам бовзийтар. Текстаца болх бар.	1		
11	Подтекст. План х1оттор.	1		
12	Изложени йазйан 1амор.			
13	Къамела т1ехь болх .Муха хила деза барта дийцар. Йукъара кхетам			
14	Стихотворенин, баснин шатайпа йешар			
15	Иллеш дешар, довзийтар . "Таймин Биболтан илли".			
16	Конкурс "Нохчийн иллеш дика хуурш"			
Дакъа 2. Нохчийн поэташ, йаздархой, церан говзарш (47 сахьт)				
17	Дикци. Кхетамбалар. Йешарехь, йухайийцарехь литературин бакъанаш ларйар			
18	Турпалаллин иллеш. «Теркаца хьала-охьа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илли»	1		
19	Турпалаллин иллеш. «Эвтархойн Ахьмадан илли »	1		
20	Туьйранаш, шира дийцарш, аларш. Кицанаш, хІетал-металш. Назма/Динан поэзин жанр (жанрашка хьажар)			
21	Сулаев М. «ГІовтта», «Цавевза доттагІ»; «Органан йистехь» стихотворенеш			
22	Нохчийн къоман Іадаташ: некъан а, шовданан а Іаламе йукъаметтиг а, доладар а. Са ца лоьху гІуллакхаш. Оьздангаллин дехкар.			
23	Шайхиев І. «Дорцан буса» (стихотворени). ДоттагІаллин, вовшийн гІо даран, зеран, тешаман тема. Фольклоран тІеІаткъам.			

24	Хамидов I. «ДIа – коч, схьа – коч» / (дийцар). Нохчийн литературехь забарш . Адаман син сакхталлаш Iора дахаран говзалла.			
25	Хамидов 1-Хь. «Экзамен хаттар» (инсценировка)			
26	Поэт, филолог, доцент Бисултанов Апти Дибаевич (65 шо)			
27	Арсанукаев Шайхин "Тимуран тур". Тимур лам чохь.			
28	Сел сийлахь «йуккъера стаг» (Мамакаев Мохьмадан дахарх а, кхолларалла а ойланаш)			
29	«Нохчийн йо1-къоман сий» (Нохчийн зударийн денна лерина горга стол)			
30	М-С. Гадаев «Даим со хьегначу Ц1ен-Берде г1ой…».			
31	Проект «Даймохк безар-ийманан дакъа».			
32	«Г1иллакх-оьздангаллех дийца вай». Нохчийн йаздархойн говзаршкахь хьешаца лело деза г1иллакх.			
33	«Воккхачо аьлларг динарг дохко вер вац» (къамел)			
34	Проект «Пётр Захарович Захаров- нохчий норамаш долу цхьаъ бен воцу профессионалан художник»			
35	1819-чу шарахь инарлийн Ермоловн а, Сысоевн а эскарша,тIелатар дина йагийначу йуьртахь шен йеллачу ненан марахь карийна оьрсаша д1а вигна кхиийна суртдиллархо.			
36	«Сий-ларам хьуна, хьомсара Нана» (стихотворенийн конкурс)			
37	«Шен лаьтта т1ехь хьанал къахьегар» (проект).			
38	«Къонахчун амалех лаьцна» (лекци)			
39	Проект «Сийлахь-боккхачу Даймехкан къонахалла гайтина йуьртахой».			
40	Нохчийн халкъ махках даккхар. Чолхечу дахаран галморзахаллаш; нохчийн къам оьздангаллех ца духуш, дахаран халонех чекхдалар.			
41	Яшуркаев С. «МаьркIаж-бодан тIехь кIайн хьоькх» / (дацдина). хьелашкахь коьртачу турпалхочун амал дIахIоттар. Турпалхочун а, Даймехкан а кхолламийн уьйр.			
42	Спецпереселенцийн луьра а, сингаттаме а денош. Къоначу йоьIан аматехь Даймехкан васт гайтаран маьIна. Халачу «Маьрк1аж-бодан т1ехь к1айн хьоькх» повестан исбаьхьаллин башхалла			
43	Вайн мотт кхиабо «Дешархойн лексикера оьрсийн дешнаш нохчийн матте даха».			

44	«Поэзин мог1арерачу б1аьхочух дош» (1. Кусаев) (дагалецаман суьйре)			
45	«Шайн меттааш даха дитина дош» (д1акхелхина нохчийн журналисташ дагалоьцуш)			
46	«Берахь 1амийнарг т1улга т1е йаздина йоза ду» (дискусси)			
47	«Деза дуй доттаг1чун дукъ?» дискусси.			
48	Проект «Стаг цуьнан г1иллакхаша хазво»			
49	«Исбаьхьаллин суртх1отторан г1ирсаш (викторина)			
50	«Декалахь дог хьостуш довха, сан нохчийн маттара илли» (Дагаев Валид дагалоцуш…)			
51	«Кхойтта шаре бахбелла некъ» (спектакль)			
52	«Къоршкъали олу 1адат» (хаам, суртх1оттор).			
53	«Вайн заманан йаздархой, поэташ, композиторш» (горга стол).			
54	Стихотворенин исбаьхьаллин башхаллех дийца вай			
55	Деца-ненаца хила йеза йукъаметтиг			
56	С. Бадуев. «Бешто» (повесть) Повестан коьрта турпалхой. Литературин теори: повестан жанр			
57	М. Ахмадов «Лаьтта тIехь лаьмнаш а хIиттош» (повесть).Ахмадов Мусан говзарийн коьрта проблемаш, теманаш, турпалхой.			
58	Гадаев М. . «Даймехкан лоьмашка», «ДоттагIашка» стихотворенеш.«Рег1ара поп». Эдилов Х. «Сий делахь. Латта».			
59	Хасбулатов Я. «Дош» /; «Стаг хила ваьллехь хьо ара». Дешан ницкъах а, маьIнех а оьздангаллин категорех санна.			
60	Проект "Нохчийн мотт сан дозалла"			
61	«Нохчийн мотт-сан дозалла» (стихотворенийн конкурс)			
62	Нохчийн доьзалехь хила деза г1иллакхаш (къамел)			
63	«Сан хьоме Кавказ» конкурс			
Дакъа 3. Бицбан йиш йоцу хиламаш (5 сахьт)				
64	«Суна цкъа а ца лаьара паччахь хила. Къоман турпалхо хила лаам хилла сан даима а». (горга стол) А-Хь.Кадыров			
65	Дадин –Йурт 1819 шеран гуьйре			
66	«Нохчийн мотт, нохчийн мохк. Поэзехь граждански мукъамаш. Халкъана а, Даймахкана а хьалха долу декхар.			
67	Адам санна лара деза 1алам (проект)"Ларде вай 1алам"			

68	Дерзоран урок			